

OSMANLI ARAŞTIRMALARI
XXII

NeŐir Heyeti - Editorial Board

Halil İNALCIK - İsmail E. ERÜNSAL

Heath W. LOWRY - Feridun EMECEN

Klaus KREISER

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES
XXII

İstanbul - 2003

TRUVA SAVAŞI ÜZERİNE ÜÇ OSMANLI ANLATISI*

Jean-Louis BACQUÉ-GRAMMONT

Klaus Keiser yeni tamamlamış olduğu bir çalışmasında¹, İbrâhîm Müteferrika tarafından yayınlanmış olan Kâtib Çelebi'nin Cihân-nümâ² basımından ilginç bir parçanın özetini veriyor ve aynı zamanda, metnin zengin malzemesini tüketmeden, parçanın doğru ve yerinde bir yorumunu yapıyor. Bu sebeble biz de, farklı mitlerden oluşan ve çok çarpıcı bulduğumuz bu sentezin, çok disiplinli bir araştırmasının yapılmasına başlangıç olabilmesi amacıyla bunu biraz daha uzağa taşımak istiyoruz.

* Bu metin, Centre National de la Recherche Scientifique'e bağlı UPRESA 8003 (Paris) ve Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü (İstanbul)'un ortaklaşa yürüttükleri "Osmanlı tarihi ve tarihin yardımcı bilimleri" araştırma programı çerçevesinde yer almaktadır. CIEPO'nun (Comité International d'Etudes Pré-ottomanes et Ottomanes) 15. Sempozyumunda, Londra, London School of Economics, 8-12 Temmuz 2002'de tebliğ olarak sunulmuştur: "Trois récits ottomans de la guerre de Troie". Fransızcası ise Laboratoire de Littérature Comparée du Département de Langue et de Littérature Françaises de la Faculté des Lettres de l'Université Aristote de Thessalonique tarafından yayınlanan Inter-Textes dergisinde yayınlanmıştır: Dia Keimena. Etêoria êkdosê Ergasterion Sugkritikês Grammatologias A. P. Th., IV, Selânik, Aristo Üniversitesi, 2002, s. 143-158. Bu çalışmanın hazırlanması sırasında verdikleri tavsiyeler için Pierre Chuvin, Klaus Kreiser ve Stéphane Yerasimos'a, bizi cesaretlendiren ve Fransızca metni konukseverlikle karşılayan Prof. Georges Fréris'e ve metni Türkçeye çeviren İstanbul Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü'nden Ümit Topuz Hanıma içtenlikle teşekkür ediyoruz.

¹ "Troia und die homerischen Epen von Mehmet II. bis İsmet İnönü", Troia. Traum und Wirklichkeit isimli serginin kataloğu 2001 yılında Stuttgart, Brunswick ve Bonn'da tanıtılmıştır, Stuttgart, Konrad Theiss Verlag, 2001.

² Kitâb-ı Cihân-nümâ, İstanbul, 1145/1732, s. 667-669. Osmanlı Türkçesinde ilk kozmografya olan bu "Cosmorama"nın, Batı Avrupa dillerinde yayınlanmış olan bu tür edebiyata çok başvurmuş olduğunu ve Mercator'un Atlas Minor'unu model olarak aldığını hatırlatmak istiyoruz.

Aslında sözkonusu olan, bu bölgenin tarihini anımsadığımızda, Bîgâ li-vâsının tanımının başında bulunan Truva savaşının çağrıştırmasıdır. Herşeyden önce, bu metnin bulunduğu eserin final bölümünün, 41. bölümü³ kaleme alırken, 24 Eylül 1657'de vefat etmiş olan Kâtib Çelebî'ye ait olamayacağını ısrarla altını çizmek gerekiyor. Ama Şam'lı Ebû Bekir b. Behrâm'ın bu eserin devamını getirme görevini üzerine aldığı ve 1691 yılındaki vefatına kadar zamanının bir bölümünü buna ayırdığını biliyoruz. Bununla birlikte, 42.(el-Cezîret beyne-l-Fîrat ve-l-Dicle = Mezapotamya), 43. ('Irâk-ı 'Arab), 44. (cezîretü-l-'Arab = Arap Yarımadası) ve 45. (Şâm)⁴ bölümlerinin yazarı olmadığı kesin ama bunları izleyen, sırasıyla Kıbrıs, Karaman ve Rum eyâletleri üzerine olan numaralandırılmamış bölümlerin kaleme alınmasına katılıp katılmadığını bilmiyoruz. Ondan önceki iki ve onu izleyen üç bölümde de (Koca Éli, Bîgâ, Sugla) olduğu gibi aynı eyâlet başlığını taşıyan Anadolu üzerine yazılmış 41. bölümde numaralandırmanın son bir kez ele alındığını görüyoruz. 1732 yılı basımı 674-698. sayfalarda, "Anadolu hükümdarları" (ahvâl-i mülûk-i Anâtôlî) üzerine kısa bir hikâye ile bitiyor ve özellikle bölümlerin incelenmesi ve bilgi kalitesi arasındaki çelişmenin azlığına bakarak, hiçbir şüpheye yer bırakmadan, bunların Kâtib Çelebî'nin elinden çıkmış olmadığını biliyoruz. Bunun dikkatli bir incelemeyi hakettiğini de ayrıca söylemek gerekiyor.

3 Ermeniye'ye ayrılmış olan bu bölümün dağınık ve tamamlanmamış havası, daha öncekilerle bir karşıtlık yaratıyor. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindeki Revan 1624 elyazması tam da yaprak 158 b'de tamamlanıyor. Yaprak 1a'dan kopyalanmış uzun bir notun sayesinde de bu el yazmasının Kâtib Çelebî'nin bizzat şahsına ait bir örnek olduğunu ve Vişne-zâde Mehmet 'İzzî Efendî tarafından onun dul eşinden satın alınmış olduğunu biliyoruz. Bu konuda, "Quelques pas de promenade dans les jardins du meşîhat", Frauen, Bilder und Gelehrte. Studien zu Gesellschaft und Künsten im Osmanischen Reich, Festschrift, Prof. Dr. Hans-Georg Majer'e Armağan, yayına hazırlayanlar Sabine Prâtor ve Christoph K. Neumann, Simurg Historia, İstanbul, 2002, s. 539-548, makalemize bakabilirsiniz.

Bu bölümlerde Ebû Bekir'in, Türk Tarih Kurumu Yayınevinde Mehmet Aka tarafından basılacağı uzun bir süre önce açıklanan ve sabırsızlıkla beklediğimiz Mehmed 'Aşık'ın Menâzirü -l-'avâlim'ine çokça başvurduğunu sanıyoruz. Ancak bu kitap basıldığı zaman Ebû Bekir'in kaynaklarından tam olarak emin olabiliriz ve tabii aşağı yukarı bir yüzyıl önce ölmüş olan Mehmed 'Aşık'ınkilerden de.

4 Burada, Asya kıyısında Bozcaada'nın karşısında bulunan Aleksandria Troas Truva ile karıştırılıyor.

Kısaca, şu an sahip olduğumuz bilgilerle, Bîgâ'nın livâsı üzerine olan numaralandırılmamış bölümün yazarını kimliğini kesin bir biçimde telafuz etmemiz olanaksız ama bu, sözkonusu parçayı, birbirine benzerlikler gösteren çeşitli varsayımları sunarak inceleme yapmamıza engel oluşturmuyor.

***

1. Bir zamanlar, bu bölgenin başkenti Trôyâ başka bir deyişlede Trûvâ şehriydi. Bu şehir İstanbul'dan daha büyüktü ve Bozca Ada'nın karşısında sağlam bir toprağın üzerine kurulmuştu. Hazreti Musa'nın vefâtından sonra dörtüzdoksaniki senesinde kurulmuştu. Ülkenin kralları Dârdânûs'lardan-⁵ ve devletleri ikiyüz doksanyedi sene sürmüştür.

2. Sonrasında, Aleksander⁶, bu şehrin kralı olmuş olan Bermâmôt'un⁷ oğlu Aleksander'in oğlu, Mora'da bulunan Mizistre şehrinin kralı Mînelâyî'nin misafiri oldu. Bu Mînelâyî'nin Helînâ isminde çok güzel bir karısı vardı. Bu kadın olağanüstü bir güzelliğe sahip olduğu için ve Aleksander'in oğlu bu kadına aşık olduğu için, bu şehir işte bu yüzden harab olmuştur.

3. Truva Kralı Aleksander'in karısı bir gün hamileyken rüyasında vajinasından bir ateşin çıktığını ve bu şehri yaktığını gördü. Rüyasından krala bahsettiğinde o şöyle dedi: "Taşındığın oğul bu şehre ve bu devlete zarar verecektir!"

4. Gerçekten de, bu kadın bir oğlan doğurdu. Krala gelince oğlanı katletmek istedi ama karısı razı olmadı ve onu bir beze sararak civardaki bir ormana attı.

5. Bir çoban bu civarları gezerken çocukla burun buruna geldi, onu aldı ve karısına götürdü. Çocuğu olmadığı içinde onu çocuğu gibi büyüttü.

6. Bu oğlan büyüdüğünde, semtin çocuklarını incitmeye başladı. Halk krala gidip onu şikayet etti. Kral, oğlanı ve çobanı karşısına çıkarttırdı ve "Niçin oğlunu zaptetmezsin!" diyerek çobanı azarladı. Çoban ise "Bu benim oğlum değil! Filan yerde bir beze sarılmış olarak buldum. Bu kadar zamandır

⁵ Bir tufandan dolayı Semadirek'ten iltica etmiş olan, Truva'nın kurucuları ve Priam'a kadar yönetmiş olan hanedanlık Dardanos'dan çıkmış Dardanosogullandır.

⁶ İlyada'dan itibaren Priam'ın oğlu, Pâris veya Aleksander isimleriyle beliriyor.

⁷ Burada Priam'ı tanımak çok zor ve şaşırtıcı çünkü metinde geçen diğer isimlerin hiçbirisi modelinden bu kadar uzaklaşmıyor.

onu besledim, büyüttüm ama böyle yaramaz olacağını bilmiyordum!" diye cevap verdi. Kral o zaman çocuğun kendi oğlu olduğunu anladı⁸. Onu çobandan aldı ve sarayına yerleştirdi.

7. Bir gün kral bir yere avlanmaya gidip, bu oğlanı sarayda bıraktı. Kralın bu oğlanın kardeşi olan bir oğlu daha vardı. Kralın sarayında iki erkek kardeş kavga ettiler. Bu oğlan kardeşini katledip ve korkuyla küçük bir kayığa atlayıp, Mora tarafına kaçtı ve Mizistre kralına misafir oldu.

8. Mizistre kralınıN güzellikte eşi benzeri olmayan bir karısı vardı ve ona aşık oldu. Yukarıda adı geçen kralın kendi hükmü dahilinde olan Girit⁹ adasına gitmesi gerekti, misafirini evinde bırakıp birkaç kadirge ile Girit adasına doğru yola çıktı ve eğer birşey olursa Girite haber ulaştırabilisin diye limanda da bir kadirge bıraktı.

9. Sonra bu bey ve bu kadın aralarında anlaşılabilir ve Truva şehrine babasının yanına gitmek için kadının gönlünü etti. Bu kadın da bütün mücevherlerini ve çokça altını aldı ve limandaki kadirgeye binerek Truva'ya doğru yola çıktılar.

10. Ulaştıklarında annesi ve babası çok mutlu oldular çünkü kardeşini öldürüp kaçmasının üzerinden çok zaman geçmişti ve bu olay unutulmuştu. Ondan başka hiç çocukları kalmamıştı¹⁰ onun için çok mutlu oldular.

11. Ama ne zaman ki öbür tarafta Mizistre kralı, bu beyin karısını alıp Truva şehrine gittiği haberini aldı, vakit kaybetmeden hemen yola koyuldu ve Truva'ya¹¹ geldi zira bu kral Truva'ya bağlı idi. Krala karısını oğlundan geri

⁸ Pierre Chuvin bu konuda bize şöyle yazmıştı: "Yeni doğmuş bebeğin kabul görmesi için kundağının gösterilmesi, bazı geleneklerde çocuğun yanına çingirak gibi şeylerin konarak kabul görmesi ile karşılaştırılabilir. Erkek kardeş cinayeti ve çobanların aşağılanması, hırsızlara karşı birliklerin savunması (alex-andros olan ismini de "insanları defeden, dağıtan" olarak açıklıyorlar) ve Pâris'in Truva dönüşünde, kendi ölümüne ithafen (çünkü ailesi onun ölmüş olduğunu sanıyorlardı) düzenlenen yarışmalarda aldığı zaferlerle karşılaştırılabilir. Sorun şu ki, yazarların Latin (Hygin, Servius) veya bir Yunanlı (Appolodore) olması, bize bu elyazmasının daha önceden Batı'da bulunmuş olduğunu gösteriyor."

⁹ Pierre Chuvin, Menelas'ın Girit'e gitmesi geleneğe uygun olduğunu ama Ilyada, III, 252'de bunun Helen'in kaçırılmasına bağlanmadığına dikkatimizi çekiyor.

¹⁰ Hektor unutuluyor.

¹¹ Bu "Helen isteği", Ilyada, III'de bahsediliyor ama bambaşka bir açıdan.

alması için rica etti ama kral ricasını kabul etmedi ve Mizistre kralının katline karar verdi.

12. Truva komutanı Mizistre kralına olanları haber verdi ve ona şöyle dedi: "Ne durursun burada? Kral seni katletmek ister! Hiç durma! Mora tarafına çek git! Sana bir gemi vereyim!"¹². O zaman çok kaygılandı ve Mizistre'ye gitti.

13. Evine vardığında, etraftaki krallara haber verdi ve onlara anlattı. Kısacası karadan ve denizden çok büyük bir orduyla gelerek Truva'yı kuşattılar.

14. Ama kaleleri sağlam ve halkıda çok olunca fethetmek mümkün olmadı. Onuncu senede, bir bilginin aldığı tedbir ile şaşkıncu bir biçimde sanatsal bir at inşa ettiler ve içine cesaretli birkaç adam koydular. Kalenin yakınına bıraktılar. Böyle bir sanat eserini bozmayacaklarını ve içeriye alacaklarını düşünüyorlardı.

15. Gerçekten de öyle oldu. At tasvirini yaptılar, içine birkaç kahraman koydular, bunu birkaç tekerlek üzerine bindirdiler ve ordunun yanına bırakıp, kendileri gece kaçtılar. Eğer heykeli kalenin içine alırlarsa onlara haber getirsin diye pusuya adam koydular.

16. Kale halkı düşmanın kaçtığını gördüler ve bu tasviri de götüremediklerinden bıraktıklarını. Aralarından bazıları şöyle dedi: "Boş değildir, bunu parçalayalım!". Ama aralarında bir çoğu şöyle dediler: "Yazık olmaz mı? Bu bir sanat eseridir. Onu götürememişlerdir. Bunu alalım kale kapısının içine yerleştirelim ve kale kapısını uygun biçimde kapatalım!"¹³.

17. Pusudaki casuslar, gidip onlara haber verdiğinde, düşmanlar o saat gelip, kalenin etrafını kuşattılar. Kapıya hücum ettiklerinde, at tasvirinin içindekiler dışarı çıktılar, kapının önünde durup, bu şekilde zafer kazandılar. Kalenin içine girdiler ve içindekileri katlettiler, kaleyi harap ettiler.

12 Pierre Chuvin'e göre bu başkomutanın yardımı Ilyada'dan sonraki geleneğin hain olarak gördüğü Priam'ın danışmanı Antenor'un büyükelçilere sağladığı korumadan esinlenmiş olabilir.

13 Pierre Chuvin şöyle yazıyor: "Truvalıların tartışmaları ve at sahnesi açıkça efsanenin halkın anlayacağı bir duruma getirilmesinden kaynaklanır. Ilyada'da bahsi geçmez ama Odise'nin tuhaf bir bölümünde (IV, 271-289) Helen ikinci kocası Truvalı Deiphobe'u izleyerek atın etrafında bir tur atar, savaşçıların kendilerini ele vermelerini sağlamak için herbirinin karısının sesini taklit eder."

18. Hâlâ bu çok büyük şehrin kalıntıları durmaktadır. Değerli mermerler ve sanatsal sütunlar bulunmaktadır. İstanbul'da bulunan mermerlerin ve sütunların büyük bir bölümü bu şehirden getirilmiştir¹⁴.

19. Aydıncık'ın karşısında bulunan Kapıdağı adasının ucunda yer almaktadır. Oradan Rumeli kıyıları ve Gelibolu'nun kuzey kıyıları gözükmektedir¹⁵.

20. Hatta yukarıda adı geçen yerde, Süleymân Paşa Orhan Gâzî'ye¹⁶ Rumeli civarlarını gezdirmiştir ve bu kıyılara geçip, fethetmek istemiştir ki bu yüzden Temâşâlık denmiştir. Aynı zamanda "Belkıs sarayı" olarak da bilinir.

Bu anlatı, en azından beş ve birçok benzeri soruya yol açıyor:

1. Herşeyden önce, böyle bir metnin yazarının kimliği sorunu var. Yukarıda da söylediğimiz gibi, eğer, Cihân-nümâ'nın 1732 basımının son bölümünün hangi şartlarda yazılmış olduğunu görmezden gelecek olursak, geliştirebileceğimiz bazı ipuçları, metinlerin, bağdaşık bir kaliteye zarar vermeyi önemsemeden, aceleyle yazılmış olduklarını gösteriyor bize. Belki de İbrâhîm Müteferrika'nınki de dahil olmak üzere birçok el vardı işin içinde. Tuhaflığına rağmen, bizi burada ilgilendiren metin, ilerde açıklayacağımız gibi, bu hipoteze destek oluşturabilir.

2. Homeros destanının, Bizans dönemi ve sonrası aktarımı, Klaus Keiser'in de bazı örneklerini verdiği zengin bir edebiyata yol açıyor¹⁷. Bizim anlatımızın, aynı dönemin Yunan yorumlamalarıyla karşılaştırılması gerekmektedir ama bu, burada bulunan çalışmanın çerçevesiyle bağdaşmayan büyüklükte bir çalışmayı zorunlu kılar. Ama en azından bazı önemli noktaların altını çizebiliriz. Herşeyden önce, biz burada, çatışmanın kaynağından başlayan ve Truva'nın yıkımıyla biten çizgisel bir anlatı ile karşı karşıyayız, halbuki İlyada'da anlatılan olaylar yalnızca Akhilleus'un öfkesinden Hektor'un cenaze törenine kadar uzanıyor. Bu Türk yorumunda, üç kutsal kitabında

¹⁴ Bu Truva için asla değil ama Aleksandriya ve özellikle Kizikos için geçerlidir.

¹⁵ Kizikos siti, Kapıdağı'nın güney ucunda bulunur ve onu anakaraya bağlayan dile hakim bir konumdadır.

¹⁶ Bursa fatihi ve hanedanlığın ikinci hükümdarı Orhan'ın (1281-1324-1362'ye doğru) büyük oğlu Süleyman Paşa (1316-1357'ye doğru) Osmanlı'nın Rumeli'ndeki ilk üç seferini yönetti ve bir av sırasında attan düşerek öldü.

¹⁷ A.g.e., dipnot: 6

peygamber olarak kabul ettiği hazreti Musa'nın ölümüne göre olayların zaman içinde yer aldığını görmek bizi şaşırtmaz, ancak sunuldukları biçimleriyle yorumlamak kaydıyla, bütünüyle doğru adlandırmaların altını çizebiliriz: Truva'nın mitik kurucusu gerçekten de Dardanus'dur; Bermâmôt'ta, Priam'ın bozulmuş bir biçimini görebiliriz ve Homeros'un metninden itibaren Pâris'in umarsızca Aleksander ismi altında belirmediğini biliyoruz. Mînelâyî olarak tanıyabildiğimiz Sparta kralı Ménélas burada, antik Sparta kentinin 5 km uzağında kurulmuş olan Bizans ve Frank Mora'nın başkenti, Türkçe ismiyle Mizistre'nin kralı olarak karşımıza çıkıyor. İlyada'da ise Ménélas ve Ulysse tarafından Truva'ya gönderilen uzlaşma elçisinin bazı gelişmeler sağladığı hakkında kaçamak birkaç imâ buluyoruz. Destanın bazı yorumlamalarında da Pâris ve kardeşi Hektor'u karşı karşıya getiren ve Hektor'un kaybettiği atletizm yarışmasından bahsediyorlar. Truva atı fikrini veren bilgin'de (hekim) Ulysse'de keşfedebiliyorsak da, Dede Korkut ve diğer Türk destanlarındaki kahramanlara birçok yönden benzerlik gösteren İlyada'nın dikkate değer baş kahramanları Agamennon, Hektor ve özellikle Akhilleus¹⁸ yok sayılıyor. Ama Lâle devrinde yetişmiş olup Küçük Asya'nın yayla halkının sözlü kültürüne azıcık bir ilgi duymuş bir Osmanlı yaşamış mıdır acaba? Burada bizi ilgilendiren anlatının sorunsalını başka bir açıdan düşünmeyi öneriyoruz: Truva savaşı hakkında bilgi sahibi olan birisi-mesela bizlerden biri- eski Yunan'ın, sitlerinin, törenlerinin ve mitlerinin hiçbir dayanak noktasını almayan veya muğlak bir biçimde ele alan bir muhataba bu özü nasıl aktarabilir? Tahmini ve yardımcı olabilecek bir başka soru: klasik eğitim almış ve aslen Erdel kökenli bir kilise adamı olan İbrâhîm Müteferrika, bu şartlarda nasıl davranırdı acaba? Aynısı değilse bile aşağı yukarı görmüş olduğumuz metni andıran bir metin hazırlamaz mıydı?

3. Fatih Sultan Mehmed'i Truva kentinden geçerken ve İlyada'yı iyi tanıyan biri olarak kenti gezerken ve Konstantiniye'yi yeni ellerinden almış olduğu Yunanlılara karşı kendini bu antik kentin savunucularının doğal öc alıcısı olarak takdim ederken gösteren Kritobulos vakayinamesindeki hiçbir referansın

¹⁸ Pierre Chuvin " Bir savaş özetinde Aşil'in olmaması hiç şaşırtıcı değil çünkü onun savaş başarılarının, kuşatmanın sona erdirilmesinde hiçbir etkisi yok ve ayrıca da şehrin alınmasından önce ölüyor: o ordu komutanı değil sadece öldüren bir savaşçıdır." diyor.

bulunmayışını da dikkate alıyoruz¹⁹. Bu konuda yeni buluşlar yapılmadıkça, o dönemde veya daha sonrasında hiçbir Osmanlı yazarının böyle bir açıklamaya yankı uyandırmadığını ne de daha sonraki Osmanlı hükümdarlarının hafızasında böyle bir bilginin saklanmadığını düşünüyoruz.

4. Bu metinde Truva ve Kizikos sitlerinin şaşkınlık verici bir topografya karışıklığına maruz kaldığını farkediyoruz. İlki, önce Bozcaada'nın karşısına doğru bir biçimde yerleştiriliyor ama metnin sonuna doğru "Aydıncık'ın karşısındaki Kapudağı yarımadasının uç noktasında bulunmaktadır" açıklamasıyla karşılaşıyoruz. Aydıncık'ın şimdiki küçük kasabası Edincik buranın aşağı yukarı yirmi kilometre uzağında bulunsada, burada sözkonusu olan Kizikos kalıntılarıdır. Veya İbrâhîm Müteferrika bu tür hatalara alışkın değil.

5. Burada Sultan Orhan'ın oğlu Süleyman Paşa'nın Rumeli ufku karşısındaki düşünceleri, aralarında Uruç Beg, Aşık Paşa-zâde, Lutfî Paşa, Gelibolulu Mustafa Ali, Solak-zâde ve daha birçoklarının da bulunduğu 15. yüzyıldan itibaren birçok Osmanlı kroniğinde geçtiği şekliyle verilmiştir. 1354 yılında, 650 sene önce, Türklerin ilk defa Avrupa'ya geçiş fikrinin uyandığı yer olarak Osmanlı tarihinde Kizikos'u gerçek bir "anı yeri" yapan bu olguyu, Evliyâ Çelebi'nin şaşırtıcı bir biçimde bilmiyormuş gibi gözükmesini de ortaya çıkartıyoruz.

6. Sonuç olarak, Pîrî Re'îs'in haritalarından günümüze dek Türklerin "Belkıs Sarayı" olarak adlandırdığı bu site gönderilmiş olan referansla birlikte Kizikos'un sözkonusu olduğundan emin oluyoruz. Böylece Truva'yı da, Süleyman'ın emriyle Saba Kraliçesi için kurulmuş olan muhteşem inşalar Kizikos, Bursa, Kavala, Atina, Baalbek, Tadmor, Mogadişu ve birçok diğerleriyle birleştirmek gerekiyor²⁰.

***

Bu incelemenin ilk başlangıçta, nasıl bir Osmanlı metninin tesadüfen, Osmanlı dönemi haritacılığından günümüze Marmara takımadaları ve Kapudağı gibi başka bir konudaki araştırmaları keşfettiğini göstermenin

¹⁹ Stéphane Yerasimos, *Légendes d'Empire. La fondation de Constantinople et de Sainte-Sophie dans les traditions turques*, Bibliothèque de l'Institut Français d'Études Anatoliennes d'Istanbul, XXXI, Paris, Maisonneuve, 1990, s. 76.

²⁰ Evliyâ Çelebi'nin seyahatnamesinde Belkıs'ın anısı özellikle canlı ve dikkat çekici. Bunu, daha sonraki bir çalışmamızda daha derinlemesine incelemeyi düşünüyoruz.

dışında başka bir amacının olmuş olması bizi daha geniş perspektiflere ve muhtemelen de çokdisiplinli bir incelemeye götürebilir. Bir yandan da, 16. yüzyılın sonundan itibaren Osmanlı bilginlerinin ilgilenmeye başlamış olduğu, kendi kültürel alanlarının dışında bulunan islam dışı büyük edebiyat temaları ve mitleri hakkındaki bilgilerini sorgulamaya götürüyor bizi. Burada eksizliği hedefleyen araştırmalara girişmek fazla iddialı olurdu. En azından, metinlerin incelemesinde daha ileriye gitmemizin yerinde olduğunu bize gösteren, cesaret verici iki başka tanığı gösterebiliriz burada.

Önce, intihal ederek her konuda yazabilen, ünlü kitapsever, 1691 yılında ölmüş olan "bin yetenekli" Hüseyin Hezâr-fenn'den kısa bir alıntı göstereceğiz. Bununla birlikte, özellikle Marsigli Kontu ve Antoine Galland gibi nitelikli Avrupalılarla ilişkileri kanıtlanmış²¹ ve Tenkîhü't-tevârîhi-l-mülûk, "Kralların vakayinamelerinin anlaşılması" isimli eserini²² büyük diloğlanı Panâyot'a ve Osmanlı bilginlerinin klasik üçlüsünün (Arapça, Farsça ve Türkçe) dışındaki dillerde başvurulan onun sağkolu 'Ali Beye borçlu olduğunu kabul ediyor. Burada, Roma'nın²³ efsanevi Truva kökenleriyle anlatılmaya başlanan, kısa bir tarihini farkediyoruz, şöyle anlatılıyor:

Mevlânâ Cennâbî Efendî'de²⁴, Hâkîmâ isimli Bağdat'lı vakanüvisin vakayinamelerinde, Latin ve Yunan vakayinamelerinde, 290 yılında,

-
- 21 Franz Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig, Otto Harrassowitz, 1927, s. 228-231.
- 22 Elyazması Ancien Fonds Turc 102 Bibliothèque nationale de France, yaprak 216a (Fransız Milli Kütüphanesi, Eski Türk Yazmaları Koleksiyonu). Orada, örneğin Kâtib Çelebî'nin Cihân-nümâ'sının Çin (yaprak 251b ve devamı) ve Seylan'a (yaprak 307b-311b) ait bölümlerinin ve Kristof Kolomb'un dört yolculuğunu anlatan Ta'rîh-i Hind-i Garbî (yaprak 311vb-318b) bölümlerinin aynısını buluyoruz.
- 23 Osmanlıların ilkçağ Yunan ve Roma tarihine ara ara gösterdikleri ilgi başlıbaşına bir araştırmayı hakeder diye düşünüyoruz. Fatih Sultan Mehmet'in alışılmamış hümanist kültürüne kadar uzanmadan, XVI. yüzyılın üçüncü çeyreğinin sonlarına doğru, yardımcı nişancı Feridun Bey kendi emri altında yapılmış olan, Fransa Kralları vakayinamelerinin çevirisinde, bizim elimize ulaşmamış olan bir Roma tarihini de cevirtmiş olduğunu söylüyor. Bkz. J.- L. Bacqué- Grammont, *La première histoire de France en turc ottoman. Chronique des padichahs de France, 1572*, koll. Varia Turcica XXX, Paris, L'Harmattan, 1997, s. 4.
- 24 İstanbul ve Edirne'nin en saygın medreselerinde öğretmen olan Mustafâ Cennâbî 1587'den 1589'a kadar Halep'te kadı olarak görev yaptı ve bir sonraki senede vefat etti. Arapça olarak müslüman hanedanların genel tarihini yazdı, daha sonra bir Türkçe

İskender'in döneminde Yunanlıların büyük başkenti olmuş olan ve Yunan dilinde Trogada olarak geçen, Bozcaada'nın karşısında bulunan Eski-İstanbul isminde efsanevi bir şehir anlatılır. Yukarıda geçen tarihte bu şehrin kralı makul olmayan bir iş yapmış olduğundan dolayı, civardaki krallar ortak bir kararla toplanırlar, bu şehri yıkmaya ve bu krallığı yeryüzünden silmeye karar verirler. Daha sonra, bütün devletler bu şehrin etrafında toplandılar ve 9 sene boyunca kuşattılar, ama kale çok sağlam ve halkı kalabalık olduğu için fethetmeyi başaramadılar. Onuncu senede bilginlerin almış olduğu tedbirlerle zafer kazanıp içeriye girdiler ve halkını katlettiler ve heryeri yakıp yıkarak yerle bir ettiler. Bugün dahi o yer harabe olarak durmaktadır.

Bu anlatı yalnızca çok kısa bir biçimde özetlenmemiş ama aynı zamanda en önemli özellikleri çıkartılmış öyleki bu anlatı herhangi bir yerde ve zamanda anlatılmış olan birçok hikayeden biri olabilirdi. Helen'in kaçırılışı ve tahta atın olmadığı bir Truva Savaşı nasıl bir Truva Savaşı olabilir? Bununla birlikte, eserin bütünlüğü içinde, bu alıntının bulunduğu bölümün tarihsel bilgi açısından çok fazla bir değeri olduğunu söyleyemeyeceğiz²⁵.

***

İkinci örneğimizi, 1702 yılında ölmüş olan ve 1667-1688 yılları arasında padişahlık sarayında astrolog olarak görev yapmış olduğundan daha çok Müneccimbaşı ismiyle tanınan Ahmed b. Lutfu-llâh'ın Sahâ'ifü-l-ahbâr fî vekâ'i-i-l-âsâr, "Kalıntı olayları üzerine bilgi sayfaları"²⁶ eserinden alıyoruz. Birazdan da göreceğimiz gibi, yazarın Truva Savaşı hakkında bazı düşünceleri bulunmaktadır ama bunları Murûcu'd-dahab, "Altın çayırılar" isimli seyahatnameden almıştır ki 956 yılında ölmüş olan arap yazar Mes'ûdî'nin kendisi de, yani Müneccimbaşı'nın döneminden üç çeyrek binyıl önce, o zamanda ulaş-

---

tercümesini ve özetini yaptığı bu eseri Kâtib Çelebî çok beğendi ve devamını getirdi. Bakınız Franz Babinger, a.g.e., s. 108-109.

25 Énée'nin (Ânî-âs) göçünün doğal bir biçimde Truva'nın yıkımını izlediği. Kronoloji kaygısı taşımayan bu Roma Tarihi, Cumhuriyeti atlıyor ve İmparatorluk zamanında Yahudi ve Hristiyanları kapsayan şeylere ilgi gösteriyor. Paris'in yazmasının, daha önceki yazarların hatalarının birikimini yansıtan, çok güvenilir bir kopya olmadığını da eklememiz lazım. Osmanlı uzmanları, Âzerbânûs'dan gelen yazı sürecini kolayca oluştursalarda aslında bir saniye düşününce sözkonusu olanın Adrianus olduğunu anlıyoruz ve aynı şekilde Anturnîsûs'da Antonius'u temsil etmektedir.

26 Sahâ'ifü -l-ahbâr fî vekâ'i-i-l-âsâr, I, İstanbul, 1285/1868-1869, s. 512. Bu yazar hakkında bilgi için Franz Babinger, a.g.e., s. 234-235.

bildiği birçok Yunan eserin çevirilerinden birinin içinde bulmuş olmalıdır bu bilgileri ve bunlar her şartta Hezâr-fenn'in kendi tarafında ulaşabilmiş olduğu Yunan kaynaklarından çok farklıdır.

Musa Peygamberin vefatından üçyüzyetmişaltı sene önce Yunanlılar hüküm sürüyorlardı. İlk imparatorları Mârdeles isminde bir kimse idi. Mes'udî'nin rivayetine göre o Yunanlıydı. Anlatısında, eski zamanlarda bu Yunan kavminin ayrı bir kralı olmayıp, Türkler ve Arapların olduğu gibi kavimlerden oluşmuşlardı. Bu kavimlerden bazıları başlarına birini seçerler ve istediklerinde de değiştirirlerdi. Bazılarıysa işlerini ortaklaşa görürlerdi. Bu kavimler birbirleriyle savaşırlardı. Bunların arasında Terdenâ Savaşı²⁷ gibi hafızalarda kalmış olan olaylar vardı. Terdenâ, şimdi Eski-İstanbul olarak adlandırılan Akdeniz boğazı yakınlarında harabe halinde bir şehirdir. Bu savaş Dâvud 'aleyhi's-selâm zamanında olmuştur. Sebebi de bu şehrin imparatorunun oğlunun Yunan beylerinden birinin karısını almış olmasıdır. Daha sonra halk toplanıp (on) sene bu şehri kuşattıktan sonra ele geçirmiştir ve yerle bir etmiştir.

***

Görmüş olduğumuz bu üç metin, birbirine hiç uymayan örnekler oluşturuyorlar ve burada en ufak bir kesinliği öne sürebilmemiz için bile sayıca çok azlar. Aşağı yukarı beş yüzyıldır süren Osmanlı araştırmaları sonunda, üzerinde daha çok çalışılması gereken alanlar, bu senenin modası olmasalar bile, bir gün kaçınılmaz bir biçimde, her zaman olmuş olduğu, şimdi ve her zamanda olacağı gibi, geçici olduğu kadar aşırı da bir rağbet görecektir. Ne önemi var? Önemli olan bilgilerimizin durduğu belirsizlik noktasında, bu inanılmaz büyüklükteki yapbozun parçalarını ihtiyatla bir araya getirmek, erişilebilecek araştırmaları izlemek, ve yolun seyrinde, kesin ve küresel düşüncelerin kültürel harmanının hepsini veya bir bölümünü dile getirmekten kaçınmamaktır.

²⁷ Burada Truvâ'nın Tardenâ'ya dönüşmüş olmasının bir vâv'ın dâl ile karıştırılmış olmasından dolayı meydana geldiğini kabul edebiliriz.